

Riktlinjer för Örebro kommuns lekplatser.

PROGRAM

Uttrycker värdegrund och önskvärd utveckling av verksamheten.

POLICY

Uttrycker ett värdegrundsbaserat förhållningssätt och principer för vägledning.

STRATEGI

Konkretiserar ett program eller en policy och utgör en grund för Prioritering.

HANDLINGSPLAN

Beskriver konkreta mål och åtgärder.

RIKTLINJER

Säkerställer ett riktigt agerande och en god kvalitet vid handläggning och utförande.

Beslutad av Programnämnd Samhällsbyggnad, den 5:e oktober 2017.
Dokumentansvarig på politisk nivå: Programnämnd Samhällsbyggnad
Dokumentansvarig på tjänstemannanivå: Parkchef

Inledning

Barns utveckling påverkas av vilka förutsättningar de har för att leka fritt, och leken i sin tur påverkas av barns uppväxtmiljö. Rika och varierade miljöer som stimulerar till ett brett spektrum av lek är därmed av stort samhällsintresse. Av det här följer att det är ett viktigt kommunalt ansvar att se till att det finns en god tillgång till trygga, spännande och stimulerande lekmiljöer i alla områden där barn bor och vistas.

Detta dokument fokuserar på lekmiljöer utomhus och framför allt i det offentliga rummet. Framst på det som vi brukar kalla ”lekplatser”, alltså särskilda områden som avsatts för att stimulera och skapa förutsättningar för barns lek. Örebro kommun förvaltar ungefär 170 sådana lekplatser i parker i Örebro stad och i de mindre tätorterna. Till detta kommer ytterligare hundratals mindre lekplatser på olika bostadsgårdar som förvaltas av Öbo och privata fastighetsägare. Det genomsnittliga gångavståndet till en offentlig lekplats i Örebro stad är knappt 300 meter. Utifrån det kan vi konstatera att vi har en god tillgång till lekplatser. Däremot är variationen mellan de olika lekplatserna inte så stor. Många av lekplatserna består av ett par gungor, vippgungor och någon form av klätterställning och man kan utifrån det hävda att lekvärdet på många lekplatser är begränsat.

Utveckling av lekmiljöerna i det offentliga rummet

Riktlinjerna i detta dokument syftar till att öka variationen och lekvärdet på de offentliga lekplatserna. Det handlar bland annat att flytta fokus från lekredskap till lekmiljöer som stimulerar till olika typer av lek. Istället för lekplatser bör vi prata mer om leklandskap och miljöer som är ”lekbara”. En viktig del av detta handlar om att göra våra lekmiljöer grönare. Naturen har utgjort barns lekmiljöer genom hela vår mänskliga evolution och historia. Och rika naturmiljöer utgör fortfarande ofta de mest varierade och stimulerande lekmiljöerna.

En annan inriktning i dessa riktlinjer handlar om att utveckla vissa lekplatser till utflyktslekplatser som kan attrahera barn och besökare från olika bostadsområden och olika delar av kommunen. Attraktiva lekmiljöer blir ofta populära mötesplatser med stor betydelse för trivseln och den sociala sammanhållningen. Att stärka lekmiljöers attraktionskraft och sociala värden är därmed ett sätt att arbeta för trygghet och integration och att skapa förutsättningar för fler mänskliga möten.

Innehåll

Inledning	3
<i>Utveckling av lekmiljöerna i det offentliga rummet</i>	3
Bakgrund och sammanhang	5
Den viktiga leken	5
Mål	5
<i>Faktaruta- Barnkonventionen och strategiskt arbete för barns lek.....</i>	5
<i>Faktaruta: trender som påverkar behov och planering av lekplatser</i>	6
Riktvärden för tillgång	7
<i>Uppföljning och handlingsplan</i>	7
Riktlinjer för utformning.....	9
<i>Olika målgrupper</i>	9
1) Lekmiljö	9
<i>Lokalisering</i>	9
<i>Välkomnande</i>	9
<i>Variation genom egen karaktär</i>	9
<i>Lekplats eller lekmiljö.....</i>	10
<i>Gröna leklandskap.....</i>	10
<i>Samlingsplatser</i>	11
<i>Faktaruta: Sammanfattning av relationen mellan naturmiljöer och lek ...</i>	11
2) Lekfunktioner	11
<i>Fysisk aktivitet och rörelse.....</i>	11
<i>Fantasilek.....</i>	12
<i>Skapa, konstruera och påverka.....</i>	12
<i>Utmaningar och äventyr</i>	12
<i>Egna rum</i>	12
<i>Upplevelser för alla sinnen</i>	12
<i>Socialt samspel och att dela upplevelser med andra</i>	12
<i>Faktaruta: Några vanliga typer av lek.....</i>	13
3) Andra viktiga aspekter i förvaltning av lekmiljöer.....	13
<i>Dialog och samverkan</i>	13
<i>Spännande, men säker</i>	13
<i>Underhåll</i>	14
<i>Giftfri miljö.....</i>	14
<i>Tillgänglighetsanpassning.....</i>	14

Bakgrund och sammanhang

Den viktiga leken

Lek är grundläggande och avgörande för barns utveckling och välbefinnande! Alla barn har en inneboende drift att leka, och leken har stor betydelse för hjärnans utveckling. I leken utforskar barn sig själva och sin omvärld, och testar olika idéer, roller och erfarenheter. Det är genom leken barnet utvecklar sin fantasi och kreativitet och får möjlighet att uttrycka och bearbeta känslor och tankar.

Genom leken tränar och utvecklar barn såväl fysiska, som sociala och mentala färdigheter. Leken bidrar på så sätt till en sund kroppsutveckling där barnet utvecklar olika förmågor, sitt självförtroende och sin bedömningsförmåga. Genom samspelet med andra barn och med vuxna, lär sig barn att förhandla, lösa konflikter, fatta beslut och kontrollera sina känslor. En mycket viktig aspekt av leken är att den också ger möjlighet till mental återhämtning och ökat välbefinnande. Kort sagt: lek är livsviktigt för barns hälsa, lärande och utveckling!

Lek är svår att definiera, men en viktig grundförutsättning är att den är spontan och frivillig. Även om leken ur ett samhällsekonomiskt perspektiv har många viktiga effekter, så drivs barns lek av inneboende motivation och utförs för sin egen skull snarare än som ett medel att nå ett mål. Lek är ofta utforskande och en viktig aspekt handlar om utmaning och att testa sina gränser, både fysiskt och mentalt. Lek kan vara allvarlig, men förknippas ofta med nöje. Den omfattar alla beteenden och aktiviteter som initieras och kontrolleras av barnen själva, och vilka former det tar förändras under barndomens gång, tonår och in i vuxen ålder.

Många av de färdigheter som lyfts fram som allt viktigare i framtiden utvecklas framför allt genom lek – social kompetens och kommunikationsförmåga, kreativitet, resiliens och förmåga att anpassa sig till en föränderlig värld. Att leka är att lära för livet, men det är också en viktig del av det som ger livet mening.

Mål

Övergripande målsättning med de offentliga lekplatserna är att:

- ge barn tillgång till spännande och stimulerande lekmiljöer
- främja barns hälsa och utveckling
- skapa attraktiva mötesplatser för barn och vuxna

Faktaruta- Barnkonventionen och strategiskt arbete för barns lek

Barnkonventionens artikel 31 säger att varje barn har rätt till lek, vila och fritid. Artikel 31 kan beskrivas som den artikel som bäst beskriver barns rätt att vara just barn, men den har också beskrivits som en bortglömd artikel.

År 2013 publicerade FN:s Kommitté för barnets rättigheter så kallade Allmänna kommentarer till artikel 31. Kommittén skriver här att det är bekymmersamt att många länder inte arbetar mer aktivt med de värden som tas upp av artikel 31. Därför har de allmänna kommentarerna publicerats för ”att framhäva den centrala roll som rättigheterna i artikel 31 spelar i varje barns liv och utveckling och öka staternas medvetenhet och förståelse för den, samt för att uppmana staterna att ta fram åtgärder så att rättigheterna förverkligas.”

Barnrättskommittén beskriver att allt mer forskning visar på den stora betydelse som barns fria lek har för deras hälsa, utveckling och lärande. Men att vuxenvärlden fortsätter att undervärdera lekens värde. FN:s barnrättskommitté uppmanar därför regeringar och andra myndigheter att arbeta mer aktivt med de frågor som artikel 31 tar upp. Myndigheter behöver ställa sig frågor som: behövs ny lagstiftning och bättre planering?; hur ser barns tillgång till lekmiljöer ut?; avsätts tillräckliga resurser för att trygga barns rätt till lek? Viktiga åtgärder som nämns är behovet av samverkan mellan olika myndigheter, och att tillgodose behovet av bra lekmiljöer i skola och i offentliga rum.

Läs mer på:

<https://www.barnombudsmannen.se/globalassets/dokument-for-nedladdning/publikationer/allmanna-kommentarer/ak-17-om-barnets-ratt-till-vila-fritid-lek-och-rekreation.pdf>

Faktaruta: trender som påverkar behov och planering av lekplatser

Kommunen har iordningsställt lekmiljöer i parker och på andra offentliga platser sedan ett flertal decennier tillbaka. Samhället förändras dock hela tiden, och detta behöver vi väga in i planeringen och skötseln av de offentliga lekplatserna. Några av trenderna som är viktiga att förhålla sig till är:

Barns minskande tillgång till det offentliga rummet

Förtätning i redan tätbebyggda områden gör att det blir färre platser för barn att leka och umgås på. Sådana platser kan vara mindre partier med naturmark, ödetomter eller andra platser och ”mellanrum” som inte har en tydlig funktion. Barns rörelsefrihet och möjlighet att röra sig ute på egen hand har också minskat drastiskt de senaste decennierna. Minskningen är starkt kopplad till biltrafiken, brist på säkra cykel- och gångvägar och föräldrarnas oro.

Ökning av fysisk och psykisk ohälsa

Mycket tyder på att barnens fysiska aktivitet har minskat och att deras stillasittande aktiviteter ökat. Det kan leda till en ökning av kroniska sjukdomar i framtiden. Idag räknas omkring 20 % av barn i Sverige som överviktiga, och stressrelaterade besvär ökar även bland yngre barn. När leken flyttar ut ökar den fysiska aktiviteten, och barn får mycket av sin vardagliga fysiska aktivitet genom lek eller att ta sig mellan olika målpunkter.

Minskad tillgång till bra utemiljöer i förskola och skola

Fler nya förskolor och skolor etableras i tätbebyggda områden och har därför små gårdar. Inventering av förskolegårdar i Örebro kommun har även visat på stora skillnader i kvalitet och på att många gårdar har låg kvalitet. Sämre förutsättningar utifrån tillgänglig yta, och brist på resurser för utveckling av förskole- och skolgårdar har lett till en förväntan att parker och offentliga lekplatser i högre utsträckning ska kunna fylla de pedagogiska verksamheternas behov av bra utemiljöer.

Regler och trender för offentliga lekplatser

På senare år har det publicerats nya internationella standarder och rekommendationer när det gäller säkerhet för lekredskap. Detta har medfört ett ökat fokus på säkerhetsaspekter och fler lekredskap är idag standardiserade och köps ofta in från stora lekredskapsföretag. Kritik mot denna säkerhetsfokusering lyfter fram att standarderna tenderar att övertolkas och att rädsla för att barn ska skada sig har lett till att torftiga lekmiljöer skapas där säkerhetsaspekter väger tyngre än själva syftet med lekmiljön – att skapa förutsättningar för stimulerande och utvecklande lek.

Trender inom utformning och planering

En trend i många svenska kommuner är att satsa på färre, men större lekplatser där bland annat Malmös temalekplatser är en viktig inspirationskälla.

Tillgänglighetsanpassning för barn med olika typer av funktionsnedsättningar har också blivit en viktig fråga. Gummi- och plastmattor har blivit vanligare på senare år och motiveras ofta utifrån säkerhets- eller tillgänglighetsaspekter. En fråga för många kommuner är även att utveckla formerna för dialog och barns inflytande över utformning av lekplatser.

Riktvärden för tillgång

För att uppnå den övergripande målsättningen med lekplatserna krävs en god tillgång till lekmiljöer. I god tillgång ingår flera olika aspekter. Det handlar om självklart om avstånd, men också hur vägen till lekplatsen upplevs och barntätheten i området. Hur attraktiv lekplatsen är i sin utformning och innehåll har också betydelse, liksom om det finns en variation bland lekmiljöerna i ett område.

För att kunna bedöma tillgången till lekmiljöer i olika områden och för att planera för förvaltning och utveckling av lekplatser, har två bedömningsverktyg tagits fram:

- riktvärden för tillgång för fyra olika kategorier av lekmiljöer,
- en checklista för att bedöma lekmiljöers kvalitet.

I tabellen med riktvärden för tillgång beskrivs olika kategorier av lekplatser, vilken funktion de fyller och vilka målgrupper de i första hand vänder sig till. Riktvärde för tillgång anges i avstånd i meter vilket är ett användbart mått på en grov, översiktlig nivå. I planeringen av offentliga lekplatser behöver dock hänsyn även tas till behovet utifrån bebyggelsestruktur och barntäthet, och utifrån tillgång till andra lekmiljöer som naturmark, lekmiljöer på privat fastighetsmark, skolgårdar med mera.

Checklistan för bedömning av lekmiljöers kvalitet är avsedd som ett hjälpmedel i arbetet för att öka variationen och lekvärdet för de offentliga lekplatserna. Checklistan innehåller ett flertal aspekter som är viktiga vid lokalisering och utformning av lekmiljöer. Med hjälp av checklistan kan olika värden för olika lekmiljöer tydliggöras, liksom utvecklingspotentialer.

Uppföljning och handlingsplan

Detta riktlinjedokument ska ligga till grund för en inventering av kommunens offentliga lekplatser som i sin tur kan ligga till grund för en samlad bedömning av nuläge, kvaliteter och brister. Det första steget i detta arbete är att färdigställa checklistan för bedömning av lekmiljöers kvalitet. Resultaten från inventeringen kan ligga till grund för prioriteringar av framtida satsningar och framtagning av en handlingsplan för utveckling av kommunens lekmiljöer.

Lekmiljö	Beskrivning	Funktion	Målgrupp	Planering	Mål om tillgång i avstånd och barmtäthet
Närlek	Närlekplatser ligger oftast på privat mark. I tät bebyggelse med brist på gröna bostadsgårdar kan kommunen dock anlägga mindre lekplatser och microparker. Närlekplatser utgörs t.ex av trädgårdar i villabebyggelse, lekmiljöer på innergårdar eller i anslutning till flerbostadshus.	Yngre barn har begränsad rörelsefrihet. Tillgång till trygga lekmiljöer i direkt anslutning till bostäder är ofta en förutsättning för att yngre barn ska få leka utomhus till vardags.	Barn som bor i samma kvarter som lekplatsen.	Örebro kommun uppför i normalfallet inte den här typen av lekplatser då behovet av dessa enligt PBL ska tillgodoses av fastighetsägaren på kvartersmark. Kommunen har dock en viktig roll att bevaka planering av närlekplatser i nybyggnadssammanhang.	50 m
Områdeslek	Områdeslekplatser är små eller mellanstora lekplatser som vanligtvis ligger i parker. De flesta av de kommunala lekplatserna ingår i denna kategori, liksom en del av lekmiljöerna som förvaltas av de kommunala bolagen, som skolgårdar och några av Öbos större lekplatser.	Områdeslekplatsen kan fungera som en samlingspunkt i sitt bostadsområde.	Hit går föräldrar med yngre barn, och om platsen upplevs som trygg får även skolbarn gå hit själva. Beroende på tillgång till andra platser att umgås på i området används platsen ofta även av tonåringar på kvällar. Områdeslekplatserna används även som utflyktsmål av barngrupper i förskolor.	Trafiksituationen är en viktig aspekt vid lokaliseringen av områdeslekplatser. Det är önskvärt om lekplatserna inte ligger i anslutning till vägar med mycket trafik samt att de går att nå via separerade gång och cykelvägar. Områdeslekplatsen bör innehålla naturpartier och lekbar vegetation.	300 m
Utflyktslek	Stora lekplatser med en attraktionskraft som gör att de även fungerar som utflyktsmål för familjer och barngrupper. De större lekplatserna delas in i två kategorier, dels lekplatser i stadsdelsparker, och dels särskilda utflyktslekplatser. Lekplatserna i stadsdelsparker är större än områdeslekplatserna och erbjuder fler upplevelser och aktiviteter, samt riktar till alla barn från 1-12 år. Utflyktslekplatserna är unika lekplatser. De kan ha ett särskilt tema eller har en stor attraktionskraft genom sitt innehåll eller läge. Vissa av dessa är stadsdelslekplatser, andra ligger i naturområden.	Stora lekplatser som kan fungera som mötesplatser för en hel stadsdel, och även som utflyktsmål för barn och barngrupper från andra stads- och kommunaldelar.	För att fungera som mötesplatser behöver utflyktslekplatserna attrahera många olika målgrupper. Både yngre och äldre barn, ungdomar, föräldrar och morföräldrar, samt förskolegrupper.	Lekplatserna bör vara tillräckligt stora för att till exempel rymma flera barngrupper från förskolor samtidigt. Platserna ska vara lätta att nå med gång- och cykelvägar och kollektivtrafik. Det bör även finnas parkeringsmöjligheter. Närhet till natur ett stort plus. Tillgång till toalett ökar tillgängligheten väsentligt.	För stadsdelslekplatser: 500 meter För utflyktslekplatser finns inget tillgångsmått.
Naturlek	Områden i naturmiljöer utan några anläggningar avsedda för lek. Det kan handla om mindre skogspartier och liknande.	Naturmiljöer nära bebyggelsen kan utgöra barns favoritplatser. Förskolor och grundskolor använder även naturmiljöer som utflyktsmål.	Naturmiljöer utan några särskilda anläggningar attraherar främst yngre barn i förskoleålder och lägre skolålder. Samt pedagogiska verksamheter.	Tillgång till naturpartier insprängd i bebyggelsen kan säkras i planprocessen med exempelvis nya detaljplaner. I vissa områden kan skötsel för att förstärka lekvärden vara aktuellt, som till exempel att lägga ut material för kojbyggen.	För naturlek finns inget tillgångsmått.
Lekstråk	Lekstråk är ordinarie gröna stråk där olika upplevelsevärden, aktivitetsytor eller lekredskap finns utplacerade. Lekstråken går igenom större parker och naturområden och längs gång- och cykelvägar som binder ihop dessa. De olika lektyorna längs lekstråken kan vara ordinarie lekplatser eller kompletterande mindre lekmiljöer som lockar till att fortsätta vidare längs stråket till nästa och nästa lekmiljö.	Lekstråken kan fungera som sammanbindande länk mellan olika bostadsområden och stimulera till att barn och medföljande vuxna rör sig längre från sin närmsta lekplats och besöker andra parker och grönområden.	Lekstråken riktar sig främst till yngre barn i förskoleålder och lågstadium i sällskap av medföljande vuxen. Samt barngrupper i förskola och skola.	Lekstråken utgörs av ordinarie gröna stråk. Avstånd mellan lekmiljöer utmed lekstråken bör inte vara mer än ca 300 meter.	För lekstråken finns inget tillgångsmått.

Riktlinjer för utformning

Lekplatser ska vara attraktiva för att locka till besök. Det finns ett stort antal faktorer som är viktiga för att skapa attraktiva lekmiljöer. Här tas några av de viktigaste faktorerna upp under två huvudrubriker: lekmiljö och lekfunktioner. Lekmiljö handlar om platsens fysiska förutsättningar, utformning och utsmyckning, medan lekfunktioner handlar om olika upplevelser och aktiviteter.

Olika målgrupper

En mycket viktig aspekt av en lekplats attraktivitet handlar om att se till olika målgruppers önskemål och behov. Olika lekar och aktiviteter är olika viktiga för olika åldersgrupper av barn och ungdomar, och utformning och innehåll på lekmiljöer behöver ta hänsyn till det. Särskilt de större lekplatserna bör ha ett utbud av lekredskap och upplevelser som kan attrahera flera olika åldersgrupper bland barn. För lekplatser i parker och naturmiljö har den främsta målgruppen varit barn i ålder 1-12 år. Det finns dock anledning att i större utsträckning även väga in tonåringars behov av miljöer för bland annat sociala och fysiska aktiviteter (även om dessa inte skulle benämnas ”lekmiljöer” av ungdomarna själva).

Det är viktigt att även tänka in vuxnas behov och önskemål. Många barn kommer till lekplatser i sällskap med en vuxen, och om vuxna upplever lekplatserna som attraktiva så ökar chanserna att barnen får besöka platserna. Om vuxna uppskattar lekplatserna ökar alltså barnens tillgång till dem.

Alla barn behöver leka för att utvecklas, oavsett om barnet har någon form av funktionsnedsättning. Olika funktionsnedsättningar ställer olika krav på anpassningar för att öka tillgängligheten. Ibland innebär anpassningar för en viss typ av funktionsnedsättning att lekvärdet minskar för barn utan, eller med en annan typ av funktionsnedsättning.

1) Lekmiljö

Lokalisering

Lekplatsens lokalisering är mycket viktig för tillgängligheten, trivseln och tryggheten. Lekplatser ska vara lätta att nå för barn i närområdet, och det är positivt om de ligger nära förskolor och skolor, eller där många barn förväntas passera på väg hem från förskola/skola. En placering i nära anslutning till populära gång- och cykelvägar ökar tillgängligheten, och kan även bidra till trygghet genom många förbipasserande. Lokalisering intill eller nära vägar med mycket biltrafik bör undvikas. Trafiken innebär ofta att platsen är bullerstörd vilket minskar trivseln, och tryggheten minskar om det finns oro för att barn ska springa ut på vägen. Det finns inga regler för buller vid lekplatser, men det är skäligt att tillämpa samma riktvärde som gäller vid bostäders uteplatser, det vill säga att ljudnivån inte ska överskrida 50 dBA ekvivalent ljudnivå.

Välkomnande

En lekmiljö ska uppfattas som inbjudande och välkomnande. På större lekplatser kan utformning av entréer och välkomstskyltar vara aktuella. Att lekmiljöer har en spännande och karaktärsfull gestaltning har också stor betydelse. Liksom att platsen uppfattas som omhändertagen och att städning och underhåll sköts tillfredsställande.

Variation genom egen karaktär

Lekmiljöer med en unik utformning, ett särskilt tema eller med lite ovanligare inslag upplevs som mer attraktiva och stimulerar barns fantasi. En bra gestaltning ger lekmiljön

en egen identitet, och bidrar till större variation och därmed en större upplevd tillgång till lekmiljöer. En bra indikator på detta är om barnen själva ger lekplatsen ett eget namn utifrån innehållet. Barnfamiljer besöker ofta ett flertal olika lekmiljöer i sitt närområde, och dessa bör därför skilja sig från varandra för att öka tillgången till olika upplevelser.

Lekmiljöerna bör gestaltas utifrån platsens förutsättningar och kan gärna anknyta till den aktuella stadsdelens identitet. Konstnärliga inslag och lekskulpturer är ett annat sätt att både höja platsens attraktivitet och tillföra speciella lekkvaliteter. Ett ovanligt lekredskap som till exempel en särskilt stor rutschkana kan också bidra till att ge en mindre lekplats en identitet.

Utflyktslekplatserna ska alltid ha en gestaltning, innehåll eller lokalisering som gör att de uppfattas som unika.

Lekplats eller lekmiljö

I dessa riktlinjer används orden lekplats och lekmiljö synonymt. En viktig fråga för att utveckla och höja lekvärdet på de offentliga lekplatsernas handlar om att fokusera på lekmiljön i större utsträckning än idag. Det innebär större fokus på leken, och inte på lekredskapen. Lekredskap kan vara jätteviktiga för att skapa spännande lekmiljöer, men de är del av en helhet där den omgivande miljön, vegetationen och tillgängliga lösa material är minst lika viktiga.

Gröna leklandskap

Lekplatser som består av en samling lekredskap som står uppställda på en platt sandyta har begränsat lekvärde. Genom att placera lekredskap mer integrerat i omgivande vegetation och på så sätt bygga upp ett ”leklandskap”, kan betydligt mer attraktiva lekmiljöer skapas.

Det planterade växtmaterialet måste vara slitåligt för att klara av barnens lek. Träd och buskar som är relativt stora redan vid planteringsstillfället minskar risk för att de förstörs under etableringsfasen. Träd och buskar med ätbara frukter och bär är populärt. Starkt allergiframkallande, giftiga och taggiga buskar ska undvikas.

Tillgång till naturmiljö

Ett besök till en lekplats börjar ofta vid något attraktivt lekredskap som till exempel en gunga, och kan sedan fortsätta i närområdet. Lekmiljön bör där det är möjligt angränsa till naturpartier så att intilliggande natur införlivas i lekplatsen. Saknas befintlig naturmark vid lekplatserna kan det skapas genom plantering av träd, trädgrupper, buskage eller ängsmark.

Skugga

Små barn är känsliga för överexponering av UV-strålning i vanligt solljus. Skugga från träd och buskar är det viktigaste verktyget för att skapa tillräckligt solskydd på lekplatser. På en lekplats bör det alltid finnas platser som är placerade i skugga (mitten av dagen, sommartid), särskilt platser där yngre barn och andra besökare tillbringar längre stunder som till exempel vid sandlådor och sittplatser. Om det inte finns uppväxta träd på platsen kan andra former av solskydd behövas.

Topografi

Kuperad terräng tillför stora värden för lekmiljöer. För de minsta barnen kan sluttande plan vara mycket uppskattade, medan äldre barn vill ha högre och brantare backar. Om området runt lekplatsen är helt platt kan större och mindre kullar tillskapas. Kullarna är särskilt viktiga vintertid när pulkaåkning är en av de viktigaste utomhusaktiviteterna.

Rumslighet

Växtlighet kan även vara ett användbart verktyg för att skapa olika rum och skärma av störningar från omgivningen. Öppna ytor kan ramas in så att de inte upplevs som ödsliga och tomma. Större buskage där barn kan krypa in och skapa ”egna rum” är mycket uppskattade.

Samlingsplatser

Olika typer av sittplatser är viktiga samlings- och mötesplatser. Många vuxna uppskattar bänkar att sitta på i närheten av barnens lek, och sittplatser med bord är viktiga för fika. Vid större lekplatser bör det finnas samlings- och sittplatser för förskolegrupper eller möjlighet att grilla med familj och vänner.

Faktaruta: Sammanfattning av relationen mellan naturmiljöer och lek

Naturmiljöer, vanliga beståndsdelar	Lekvärde
Topografi – kullar, sluttningar, stora stenar och andra bergsformationer som skapar höjdskillnader.	En varierad topografi skapar bra förutsättningar för olika fysiska lekar. Nivåskillnader möjliggör för att klättra, rulla, hoppa och glida. Det kan även skapa variation i rumsligheten med utkikspunkter och mer skyddade utrymmen vid basen.
Vegetation – träd, buskar, blommor, högt och kortklippt gräs.	Träd, buskar och annan vegetation medför ofta stora estetiska värden och är viktiga för att skapa attraktiva miljöer. De bidrar med olika sinnesintryck, dels genom årtidsväxlingar men främst genom olika blad, blommor och frukters färg, form, lukt och smak. Vegetation är viktig för rumsbildning med t.ex. lekbuskage. Förekomst av olika djur som till exempel insekter lockar till utforskande lek.
Naturelement – stockar och stubbar, stora stenar, sand- och vattenmiljöer	Stockar och stora stenar möjliggör olika motoriska lekar och fungerar som lekbaser i olika fantasi – och rollekar. Sand-, jord- och vattenmiljöer är grunden för många kreativa och skapande lekar
Löst material och en miljö som går att påverka	Pinnar, kottar, stenar, blad, blommor, frön, frukter med mera är mycket viktiga för fantasi- och kreativa lekar där de lösa materialen kan symbolisera allt möjligt. Större material som grenar är även viktiga i skapande lekar, till exempel för att bygga kojor och egna rum.

2) Lekfunktioner

Lekmiljöer kan utformas för att erbjuda olika upplevelser och aktiviteter. Större lekplatser bör innehålla inslag av flera olika sorters lekfunktioner. Exempel på sådana är:

Fysisk aktivitet och rörelse

Ett folkhälsoproblem i Sverige idag är att många barn rör på sig för lite i vardagen. Alla lekmiljöer bör stimulera till fysisk aktivitet på olika sätt och erbjuda möjligheter att träna balans och styrka. Öppna ytor och backar är viktiga för springlekar, och på olika lekredskap kan barn klättra, rutscha, balansera, gunga och hoppa.

Fantasilek

Många lekredskap är utformade för olika typer av motoriska lekar och fysiska utmaningar. Barn leker dock på många olika sätt, och de mer stillsamma roll- och fantasilekarna är minst lika viktiga att stimulera. Lekredskap som kan ha olika funktioner, där barnen själva fyller de med olika innehåll, bäddar för fantasifull lek. Särskild utsmyckning, skulpturer och andra konstnärliga inslag, som särskilda teman för lekplatsen, kan också vara fantasieggande.

Skapa, konstruera och påverka.

Tillgång till lösa material att bygga och leka med är en av de viktigaste tillgångarna i en lekmiljö. Sand, grus, pinnar, blad och stenar skapar förutsättningar för kreativ och fantasibaserad lek. Rik tillgång på olika typer av naturmaterial i anslutning till olika lekredskap förhöjer lekvärdet, liksom att tillföra material till platsen som till exempel grenar för kojbyggen eller brädor för konstruktionslek. Vattenlek är särskilt populärt. Lekredskap som har en flexibel användning och där barnen kan påverka och anpassa funktionen i leken är populära.

Utmaningar och äventyr

En viktig kvalitet för lekplatser är att barn uppfattar dem som spännande. Det kan innebära olika saker för olika barn och olika åldersgrupper. Fysiska utmaningar där barn kan testa sina gränser när det gäller till exempel balans eller klättring är ofta uppskattade (se mer nedan under Spännande men säker). Naturmiljöer där man kan hitta olika insekter och andra djur skapar förutsättningar för utforskande lekar.

Egna rum

Egna rum är platser som barnen kan skapa och påverka själva, eller platser där barn kan krypa in och känna sig ifred. Lekbuskage, det vill säga större buskage där barn kan krypa in i gångar och gömslen, är viktiga, och möjlighet att bygga egna kojor är också uppskattat.

Upplevelser för alla sinnen

En väl utformad lekmiljö ger möjligheter till olika former av sinnesupplevelser. Naturljud som rinnande vatten, prassel av löv, eller fågelsång är en mycket viktig del av en god ljudmiljö. I en god ljudmiljö hör man ljudet från sina egna steg och från andra människor. För allt fler barn är lekplatser och de platser som de besöker med förskola och skola den enda kontakt de får med någon form av natur. Tillgång till bärbuskar där man kan smaka på till exempel smultron och hallon, eller anlagda små blomsterängar där det är tillåtet att plocka blommor kan därmed vara mycket uppskattade.

Socialt samspel och att dela upplevelser med andra

Många barn besöker lekplatser för att träffa och leka med andra barn. Lekredskap och lekmiljöer som inbjuder till samarbete eller lek i grupp är därför viktiga. Det är till exempel roligare att åka rutschkana tillsammans än ensam, och olika former av lekhus är ofta populära för roll- och fantasilekar. Många barn uppskattar även när föräldrar är med i leken, så även vuxen medverkan är viktig att ta hänsyn till.

Faktaruta: Några vanliga typer av lek

Typ av lek	Beskrivning
Skapande lek	Kreativ lek där olika material används för att skapa och konstruera egna miljöer eller föremål.
Fysisk lek	Kroppslig lek där grov- och finmotorik utvecklas liksom kopplingar mellan muskler, nerver och hjärnfunktioner.
Fantasilek	Utforskande av roller, känslor, olika situationer och sociala relationer.
Social lek	Lek tillsammans med andra där bland annat samarbete, sociala regler och ansvarstagande är viktiga aspekter.
Spel och lek med regler	Regelstyrda lekar med olika sociala aspekter.

3) Andra viktiga aspekter i förvaltning av lekmiljöer**Dialog och samverkan**

Barns rätt till medinflytande i frågor som berör dem är fastslagen i barnkonventionen. Detta framhålls även i Örebro kommuns Policy för barnets rättigheter: Varje barn i Örebro kommun ska ha rätt att komma till tals och uttrycka sin mening och vara delaktig i frågor som rör barnet själv. Barnets åsikt ska beaktas i förhållande till barnets ålder och mognad.

Vid planering av nya eller upprustning av befintliga lekplatser kan det behövas dialog med barn i det aktuella området. Upplägg och omfattning på dialogen bör anpassas till vilka åtgärder som ska planeras. En viktig målgrupp för dialog är närliggande förskolor och skolor.

Spännande, men säker

Lekplatser ska säkerhetsbesiktigas innan de tas i bruk och sedan besiktigas årligen. Allvarliga fel som kan innebära risk för livshotande eller permanenta skador ska alltid åtgärdas omedelbart. Säkerhetskrav berör i första hand lekredskap och stötdämpande material.

Ett allt för stort fokus på säkerhet kan dock motverka själva syftet med lekplatserna – att skapa attraktiva och spännande lekmiljöer och mötesplatser som bidrar till barns hälsa och utveckling. Strävan efter säkerhet och riskminimering måste därför balanseras mot barns behov av utmaningar för deras normala utveckling. För barns säkerhet är det viktigt att fokusera på just risk för livshotande eller permanenta skador, samt risker som barnen själva har svårt att uppfatta. Skador som skrubbsår, eller till och med en bruten arm, som uppkommit till följd av att ett barn valt att hoppa från en höjd tillhör inte denna typ av risker.

Forskning om barns utveckling lyfter fram att barn aktivt söker risk i sin lek. Barn testar sina gränser, både kroppsligt och mentalt. Det är genom erfarenheter av sådana valda risker som barnen bygger upp en sund riskbedömningsförmåga och även sitt självförtroende. I forskningen kallas sådan lek för ”scary-funny”, kittlande lek där det läskiga också är det roliga. Lekplatser behöver erbjuda barn möjligheter att utforska och utveckla sina förmågor. De viktigaste utmaningarna som lyfts fram i forskningen handlar om att:

- Utforska höjder
- Uppleva hög fart
- Uppleva fara, till exempel att närma sig eld

- Testa verktyg
- Kämpa med andra
- Vara själv, utan vuxnas sällskap

Lekplatser som består av en handfull inköpta, säkerhetscertifierade lekredskap kan ha begränsat lekvärde och riskerar att uppfattas som tråkiga av många barn. Strävan efter säkra miljöer behöver balanseras mot barns behov av spänning och utmaningar. Ett utvecklingsområde är att börja tillämpa så kallade risk-benefit analyser. Det innebär att bedöma både risker och värden med olika aspekter i en lekmiljö. Syftet är att skapa miljöer där barn kan testa sina gränser inom rimligt säkra förhållanden. Förhållningssättet kan beskrivas som att det inte handlar om att skapa miljöer som är så säkra som möjligt, utan miljöer som är tillräckligt säkra. I sådana miljöer tillåts barn utveckla sin egen riskbedömningsförmåga vilket är en mycket viktig säkerhetsfråga ur ett långsiktigt perspektiv.

Underhåll

Vid val av lekutrustning är underhållskostnader en viktig aspekt. Lekplatserna ska underhållas kontinuerligt för att upplevas som attraktiva, men även för att främja en lång livslängd på lekredskap.

Giftrfri miljö

Örebro kommun har antagit Strategin för ett giftfritt Örebro, där barn är en prioriterad målgrupp. Ämnen som är giftiga eller skadliga ska undvikas i lekmiljöer, och när lekmiljöer anläggs eller utvecklas är det viktigt med medvetna materialval. Som i alla säkerhetsfrågor är det relevant att göra balanserade riskbedömningar och även belysa eventuella målkonflikter.

Tillgänglighetsanpassning

Olika funktionsnedsättningar ställer olika krav på Anpassningar för att öka tillgängligheten. Ibland innebär Anpassningar för en viss typ av funktionsnedsättning att lekvärdet minskar för barn utan, eller med en annan typ av funktionsnedsättning.

Funktionsnedsättningar är inte något som registreras systematiskt i Sverige och tillgänglig statistik grundas därför på enkäter och till exempel beslut om stöd inom vård och omsorg. Definitioner för vad som räknas som en funktionsnedsättning varierar också i olika sammanhang. De vanligaste funktionsnedsättningarna bland barn ”syns” inte, det handlar om astma, allergier, kognitiva funktionsnedsättningar och neuropsykiatriska funktionsnedsättningar som adhd eller autism. Enligt infoteket om funktionshinder finns det ca 7000 barn och unga med rörelsehinder i Sverige, varav ca hälften använder förflyttningshjälpmedel som rullstol.

Tillgänglighetsaspekter ska alltid vägas in vid gestaltning av nya lekplatser, och i samband med detta är det viktigt att balansera olika behov mot varandra. Särskilda satsningar på ökad tillgänglighet utifrån olika funktionsnedsättningar bör även göras utifrån en analys om i vilka områden det finns större behov av sådana lekmiljöer, till exempel i närhet av vissa vård- och omsorgsboenden eller specialskolor.

Vid utformning av nya lekplatser och val av särskilda Anpassningsåtgärder är det lämpligt att ta stöd i rapporter och rekommendationer som belyser viktiga aspekter för olika typer av funktionsnedsättningar. Exempel på sådana publikationer är Mer åt fler på lekplatsen : bra lekplats för barn med funktionshinder blir bättre lekplats för alla (SKL), Idébok tillgänglig lekplats (Lunds kommun), Riktlinjer för tillgängliga lekplatser (Göteborgs kommun).